

נר איש וביתו

(1) גמ' שבת כא ע"ב

תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין - נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין, בית שמאי אומרים: יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; ובית הלל אומרים: יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך.

(א) הבנה א': בעל הבית מוציא אחרים ידי חובתם, מדין שליחות

(2) מאירי סוכה מא ע"ב

... וכי היכן מצינו מצוה התלויה במעשה כעין נטילת לולב ותפלין וציצית שיהא אחד מוציא את חברו, שאם אמרו בשופר ומגילה ודומיהם הוא מפני שהם תלויים בשמיעה?

(3) קצות החושן קפב:א

והנראה לענ"ד בזה ... דשליח של אדם כמותו לא אמרינן אלא במידי דעשיה דאז הו"ל מעשה שלוחו כמותו, אבל במידי דליכא עשיה לא אמרינן שליח של אדם כמותו ... ומשום הכי בפסח וקידושין וגירושין הו"ל מעשה שליח כמותו וכאילו הוא בעצמו שחט הפסח ... אבל בתפילין כשהשליח מניח התפילין הנחה זו שהיא עשיה חשוב כאילו המשלח עשה הנחה זו, אבל אכתי לא הניח התפילין על ראשו אלא על ראש שלוחו דאין גוף השליח כגוף המשלח כיון דבמידי דממילא לא שייך מינוי שליחות. ומש"ה בציצית ותפילין וסוכה ... כיון דגוף שלוחו לא הוי כגופו לא עשה המעשה בגופו אלא בגוף שלוחו, אבל בפסח וקידושין וגירושין, שחיתת הפסח ומעשה קידושין וגירושין דהו"ל כאילו עשה הוא, הרי נגמר המעשה, ודו"ק ותשכח דהכי הוא ברירא דהך מלחא:

(4) שו"ת מהר"ח אור זרוע סי' קפב

מצוה בו יותר מבשלוחו ... מאי שנא הפרשת חלה שיכול לקיים מצותו ע"י שליח מכל המצוות תפילין וציצית סוכה ולולב ואכילת מצה? ושמא שחיטה והפרשת חלה אין מצוותן אלא שתתקן העיסה ... שעיקר מצותה רק לתקן העיסה וליתן חלה לכהן. וכן שישחט הנשחט וכן קידושין עיקר המצוה שתהא לו אשה מקודשת ... אבל בתפילין וציצית ואכילת מצה וסוכה ולולב אין שייך שליחות ... במילה אפילו האב אומן יכול לכתחלה לומר לאחר למול ... וכן בהדלקת נר חנוכה אם ראובן מדליק נרותיו של שמעון כדרך שרגילין העולם כשיש אלמנה בבית אומרת לאחד מאנשי הבית להדליק נרותם בשבילם. סבורני שלא יברך אלא אם כן יעמוד משלח בצדו ויצא בברכתו.

(ב) הבנה ב': המצוה היא "חובת הבית" כמו מזוזה

(5) תוס' סוכה מו ע"א ד"ה הרואה

הרואה נר של חנוכה צריך לברך. בשאר מצוות כגון לולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה. וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזוזה ...

(6) שבת כא ע"ב

תנו רבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ. אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר, ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו

(7) רמב"ם הל' ברכות יא:ב

יש מצות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואלו הן הנקראין חובה, לפי שאדם חייב על כל פנים לעשות. ויש מצוה שאינה חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב מזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב, וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה ....

(8) שבת כב ע"א

אמר רבה בנר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח ... רב שמואל מדפתי אמר משמאל והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין:

9) אורחות חיים (לר' אהרן הכהן מלוניל), הל' חנוכה סי' יג

אבל אם הם בשני בתים בשתי רוחות ואדם אחד דר בהם ונכנסין ויוצאין בשניהם צריך להדליק בשניהם. אמנם אין צריך רק ברכה אחת כיון דקיימא לן דחובת גברא הוא אמרינן דשתיהן מצוה אחת שאין החיוב אלא מפני חשד. ואפילו נימא דשתי מצות הן, כיון שעושה שתיהן כבת אחת די לו בברכה אחת דומיא דתפילין של יד ושל ראש שאין מעכבין זו את זו ודי להם בברכה אחת.

10) פני יהושע שבת כב ע"א

מצות חנוכה נר איש וביתו. נראה דמה שנשתנה מצוה זו משאר מצות שהן חובת הגוף שהיה חיוב על כל יחיד ויחיד דקיימא לן נמי [קדושין מ"א ע"א] מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא דשאני הכא שאין הכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום פרסומי ניסא משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית ועדיין צ"ע:

ג) נפקא מינות בין שתי ההבנות הנ"ל

1. אם בן בית מתכוון שלא לצאת כהדלקת בעה"ב

12) שו"ת ר' עקיבא איגר תנינא סי' יג

על דבר שאלתו במי שהדליק נר חנוכה בליל ח' ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולן, נזכר דעדיין לא בירך אם יש לו לברך או לא: תשובה ... לענין ברכת להדליק, לכאורה כבר גמר מצותה מיד כשהדליק נר אחד, דמה שמוסיף הנרות רק מחמת הידור מצוה דלא שייך לברך עליו. ואין להביא ראיה דשייך לברך על ההידור דאנן מברכין כל בני בית אף דמדינא נר איש וביתו ואינן בכלל המהדרים, זה אינו, דשאני התם כיון דרצונו להיות מהמהדרים כוונתו שלא לצאת בשל זה המדליק, וממילא מחויב מדינא.

13) תרומת הדשן סי' קא

שאלה: אכסנאי שהוא נשוי רשאי הוא להדליק בברכה חוץ לביתו או לאו? תשובה ... אחד מהגדולים הורה ונהג דרשאי להדליק בברכה. ואמר: אע"ג דאמרינן בגמרא דכיון דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, היינו דלא מחייב, אבל אי בעי מצי להדליק ולא הוי ברכה לבטלה, דהוי נמי בכלל המהדרין ... ונחלק עליו אחד מהגדולים תלמידו, ואמר דהואיל ולא צריך ופטור מן הדבר א"כ היה נקרא הדיוט אם יעשה, וכ"ש דהוי ברכה לבטלה, כיון דלא אשכחן מהדרין זה בתלמוד, ע"כ דבריהם ...

14) שו"ת מהרש"ל סי' פה

היכא שאינו רוצה לצאת בהדלקה של אשתו שמדלקת עליו בבית נראה דלא כל כמיניה ואינו יכול לברך.

2. הדלקת קטן

15) שו"ע או"ח סי' תרעה סע' ג

אשה מדלקת נר חנוכה שאף היא חייבת בה; אבל אם הדליקה חרש שוטה וקטן, לא עשה כלום ... ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך, מותר.

16) שו"ע או"ח סי' תרפט סע' ב

אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו; והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה, השומע ממנו לא יצא

17) מגן אברהם סי' תרפט ס"ק ד

צ"ע דהרב בית יוסף פסק בסי' תרע"ה כדעת בעל העיטור שמכשיר בקטן, והכא סתם ופסק כדעת האוסרים ודוחק לחלק בזה בין מגילה לנרות חנוכה

18) שו"ת חכם צבי (תוספת חדשים), סי' יג

שאלת לפרש לך מה בין חנוכה שפסק דקטן שהגיע לחינוך מוציא את הגדול לפורים שפסק הוא ... שאף שהגיע לחינוך אינו מוציא את הרבים י"ח תשובה ס"ל דבחנוכה כיון דלאו אקרקפתא דגברא מוטל חיוב ההדלקה אלא א' מכל בה"ב מדליק בפתח החצר ושוב אין שום חיוב על שום א' מכל בני הבית ... אמטו להכי סגי בקטן שהגיע לחנוך המדליק בפתח

החצר. אבל בקריאת המגילה המוטל על כל אחד ואחד לקרות או לשמוע המגילה אין קטן אף שהגיע לחינוך מוציא את הרבים וחילוק זה מתקבל על הדעת

ד. קושיה חמורה לשתי הבנות הנ"ל בדין נר איש וביתו – דין אכסנאי

19) שבת כג ע"א

אמר רב ששת: אכסנאי חייב בנר חנוכה. אמר רבי זירא: מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא. בתר דנסיבי איתתא אמינא: השתא ודאי לא צריכנא, דקא מדליקי עלי בגו ביתאי.

20) ר"ן על הרי"ף שבת י ע"א בדפי הרי"ף

אמר רב ששת אכסנאי. אורח אע"פ שאין לו בית דלא תימא דין נר חנוכה כדין מזוזה דכל מי שאין לו בית פטור מן המזוזה:

21) ארחות חיים הל' חנוכה סי' יד

הא דאכסנאי אתא לאשמועינן דהוה אמינא חובת תרעא הוא כמו מזוזה כיון שאמר מצוה להניחה על פתח ביתו ואימא שמי שיש לו פתח חייב ומי שאין לו פתח יפטר קמ"ל חייב ולא דמי למזוזה

22) שפת אמת שבת כא ע"ב

ויש לעיין אי המצוה נר א' בבית כמו מזוזה וכמו נר שבת דכל שהדליק לשם שבת אף שהדליק מי שיהי' די ולפ"ז אפשר דגם ב' בעלי בתים הדורים בבית אחד די להם בנר אחד והא דאושפיזא משתתף בפריטי י"ל שהוא כדי לעשות המצוה בממונו אבל מדינא יוצא או נימא דהמצוה על כל אדם אלא דבעה"ב מוציא כל ב"ב

23) טור אורח חיים סי' תרעז

אכסנאי חייב להדליק בפני עצמו ואינו יוצא בשל בעל הבית, ומיהו בפרוטה שיתן לו וישתתף עמו סגי

ה. הבנה שלישית בדין נר איש וביתו

24) שמות יב:ג

... וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֵׁה לְבֵית־אֲבֹתָ שֶׁה לְבֵית:

25) מכילתא מסכת דפסחא בא פרשה ג

אין לבית אבות אלא למשפחות. שנאמר למשפחותם לבית אבותם (במדבר א), והרי שהיו עשר משפחות לבית אב אחד שומע אני שה אחד לכולם ת"ל שה לבית

26) שמות א:א

א וְאֵלֶּה, שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הַבָּאִים, מִצְרָיִמָה אֶת יַעֲקֹב, אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ.

27) רמב"ם הל' חנוכה ד:א

א כמה נרות הוא מדליק בחנוכה: מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד, בין שהיו אנשי הבית מרובין, בין שלא היה בו אלא אדם אחד...

28) רא"ש שבת ב:ח

אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה ואינו יוצא בנרו של בעל הבית דלא הוי בכלל איש וביתו

ו. מדוע נשתנתה מצות נר חנוכה מכל המצוות

29) מגילת תענית (ליכטנשטיין) הסכוליון

שגזרה מלכות יון הרשעה שמד על ישראל ואמרו להם כפרו במלכות שמים ואמרו אין לנו חלק באלקי ישראל

30) ספר חשמונאים א – א: יז

(יז) ויקימו בית משחק בירושלים במשפט הגויים, ולא מלו עוד את בניהם, ויעזבו את ברית הקודש ללכת בחקותם. ..

31) סוף תפילת על הניסים

ואחר כן (י"ג כ"ד), באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בַּחצרות קדשך

32) ויקרא רבה פרשה לא

בר קפרא פתח: 'כי אתה תאיר נרי' (תה' יח: כט). אמר הקב"ה לאדם: נרך בידי ונרי בידך. נרך בידי שנאמר: 'נר ה' נשמת אדם' (משלי כ: כז). נרי בידך 'להעלות נר תמיד'. אלא אמר הקב"ה: אם הארת נרי, הריני מאיר נרך.

33) שבת כב ע"ב

מתיב רב ששת (ויקרא כד, ג) מחוץ לפרוכת העדות יערוך וכי לאורה הוא צריך ... אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדות אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים

...

34) רמב"ם מורה נבוכים ג: מא

אבל מיתת בית דין תמצאה בענינים הגדולים אם בהפסד אמונה או בחטא גדול ... ומכה אביו ואמו ומקלל אביו ואמו - לרב העזות שיש בו, והיותו מפסיד סדר הבית אשר הוא החלק הראשון מן המדינה.

35) ב"ב כא ע"א

דאמר רב יהודה אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתכח תורה מישראל שבתחלה מי שיש לו אב מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה למד תורה מאי דרוש (דברים יא, יט) ולמדתם אותם

36) קידושין כט ע"א

כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו ... האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות

37) ספר חשמונאים א – ב: יג-כב.

... (טז) ויאמרו שרי המלך אל מתתיהו לאמור. (יז) הן איש נגיד ונכבד אתה בקרב עמך, ומספר בניך רבים וגם רבה משפחתך, לכן קרב נא אתה ראשונה לעשות את מצות המלך כאשר עשו בכל מדינות מלכותו, וגם כל אנשי יהודה וירושלים ... (יט) וישא מתתיהו את קולו ויאמר. (כ) אם אמנם יסורו כל עבדי המלך גוי גוי מאלוהיו וישמעון לקולו להמיר את חוקות אבותיהם. (כא) לא כן אנכי ומשפחתי, כי לא נסור ימין ושמאל מאחרי חוקות אבותינו.

38) שם – ב: נ, נב, סז -סט

ג) ויהי כי זקן מתתיהו וקרבו ימיו למות ויקרא אל בניו ויאמר אליהם... (נב) לכן קומו בני וקנאו לתורת אלוקיננו, שימו נפשכם בכפיכם על ברית אלוקיננו ... (סז) שמעו לקול שמעון אחיכם, כי איש חכם ונבון הוא ויהי לכם לאב. (סח) יהודה המכבי .... הוא יהיה לכם לראש במלחמה. (סט) ועתה אספו לכם כל הדבקים בתורת ה', לנקום את נקמת עמנו בצריכם.

....

39) ר"ן שבת כא ע"א

האי אסור להשתמש לאורה כל תשמישין במשמע ואפילו תשמיש של מצוה וטעמא דמילתא דכיון דע"י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל

....

40) שבת כג ע"ב (גירסת ר' חננאל ורבים מהראשונים)

אמר רב הונא הזהיר בנר חנוכה הויין ליה בניס תלמידי חכמים הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה